

Népszórakoztatás a millenniumi Állatkertben: a szakállas nőtől Ős-Budaváráig

Majkó Zsuzsanna

A finansiális gondokkal küzdő Állatkert 1873-ban megválasztott igazgatója, *Serák Károly* nem a kiadások csökkentésével gondolta orvosolni az intézmény előtt tornyosuló gondokat. A mai szóval menedzser szemléletű direktor a bevétel-növelés útját választotta: engedett a látogatói igényeknek, és a tudományos ismeretterjesztés mellé bevállalta a kor két népszerű tömegszórakoztató műfaját, a néprajzi bemutatókat és a mutatványos előadásokat is.

A néprajzi bemutatók az 1870-es évektől terjedtek el Európában, hozzánk az első ilyen csoport 1878-ban érkezett Núbiából. Az egzotikus tájak fiaiból toborzott karavánok az állatkertekben többnyire egy elkülönített területen, a néprajzi faluban verték

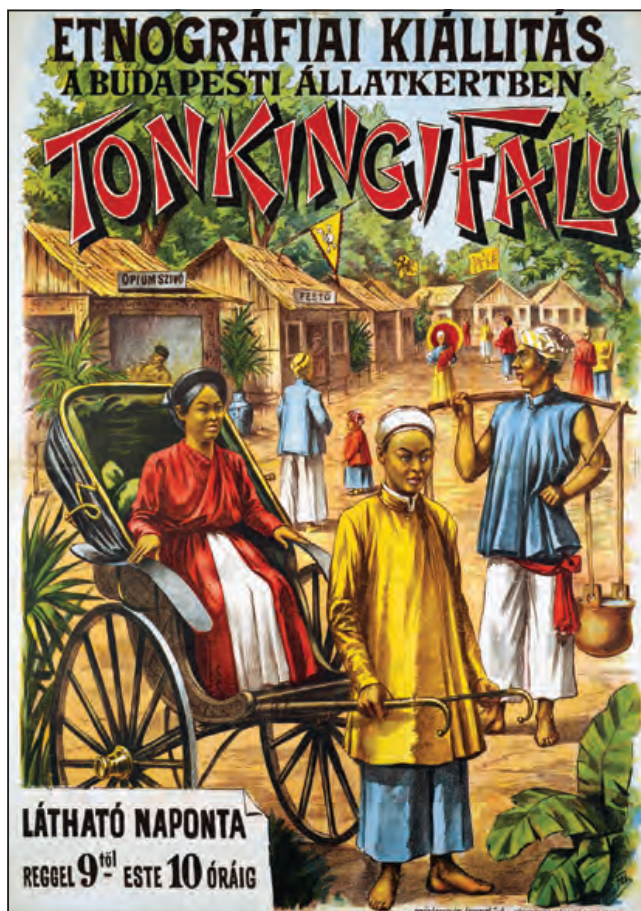
fel sátraikat. A publikum megfigyelhette mindennapi tevékenységüket, magukkal hozott haszonállataikat, használati tárgyikat, egyszóval hagyományos életformájukat. A programot naponta ismétlődő harci vagy folklór-bemutatók tarkították. A csoportok létszáma igen eltérő volt. Az 1882-ben itt járt szamojéd karaván mindössze 5 főt és néhány iramszarvast számlált, 1884-ben a szingalézek már negyvenen voltak, 20 dolgozó elefánttal és zebukkal. A legnépesebb társulat 1896-ban vendégeskedett nálunk, ekkor egy 250 főből álló nyugat-afrikai és egy 50 fős tonkingi falu költözött néhány hétre a millenniumi kiállítás szomszédságába. Rajtuk kívül jártak még az Állatkertben beduinok, szudániak, lappok és kalmükök is.

A műfaj elbulvárosodásával a karavánok egyre inkább az utazó cirkuszi társulatokra hasonlítottak, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy tagjaik időnként az Állatkert területén 1889-ben megnyílt Wulff-féle cirkuszban is vállaltak vendégfellépést. Míg a már említett szamojédek bemutatója még elsősorban a kortárs hazai finnugrisztika krémjét hozta lázba, az 1892-ben a fővárosba érkező, a „dahomeyi király vérengző hadseregének” 40 amazonból álló truppja főleg a pesti férfiszíveket dobogtatta meg. A sajtóban csak „Dahomey fekete rózsáinak” titulált hölgyek, miután előadtak egy „szerecsen operettet”, az est fénypontjaként megmártóztak az állatkerti nagy tóban.

Szamojéd falu az Állatkertben, 1882, Vasárnapi Ujság

A tonkingi falut reklámozó plakát, 1896

forrás: OSZK Plakát- és Kényomtatványtár, Lsz: PKG.1914e/514

A látványos show-elemekkel fűszerezett produkciók közül a legnagyobb sikert *Carver* mesterlövész vendégszereplése aratta 1890-ben, aki 30 indiánnal, 30 cowboyjal és 100 szilaj lóval érkezett Budapestre. Az előadás bravúros lovas számokból, céllövésből, dárдахajtásból és utazókocsik kirablásából állt.

A századfordulóhoz közeledve a közönség kezdett ráunni az erősen felhígult műfajra. Több impresszáriót ért az a vád, hogy egzotikus csoportja valójában színes maskarába öltöztetett statisztákból áll. A sokadszor a fővárosban időző sziúkat 1895-ben a Budapesti Hírlap már csak cilinderes indiánokként emlegette, akik alig várták, hogy „leöblítsék bőrükről a vörös agyagot, sietvén európai kabátot ölteni, és sört inni valamelyik éjszakai kávéházban.”

Az emberbemutatók csillaga a 20. századra leáldozott, majd a műfaj teljesen el is tűnt.

Az Állatkert másik jelentős bevételi forrását a mutatványos számok szerződötése jelentette. A jellemzően külföldi, világjáró művészek produkciói a vásári tradíciókon alapuló ligeti népszórakoztatásnál magasabb színvonalat képviseltek. Nagy tömegeket vonzottak a pirotechnikai bemutatók, melyek közül különösen két tűzmester – a ligeti tűzijáték terén már hírnevet szerzett bécsi *Stuwer* és *Stern* – előadásai nyűgözték le a nézőket. A kőteljárók nagyszámú seregéből említésre érdemes signorina *Spelterini*, a „Niagara királynője”, aki 65 láb magasan kifeszített sodronykötélen

A puszták fia, beduin karaván az Állatkertben, 1889

forrás: Vasárnapi Ujság

adott elő spanyol táncot, illetve *Menotti* Londonból, aki velocipédezett a magasban. Léghajófelszállással többen is próbálkoztak ezekben az években. Közülük kiemelendő az amerikai *Miss Laurence*, aki Rákos mezeje felett egy ejtőernyővel – ahogy akkoriban mondták esernyővel – léghajójából kiugrott, majd szerencsésen földet ért. Jóval pechesebb volt francia kollégája, *Coeurmont*, aki egy évvel később, 1891 áprilisában ugyanerre a mutatványra vállalkozott, végül azonban egy jókora ligeti fa tetején kötött ki.

A cirkusz világából ismert állatidomár számok is felbukkantak az Állatkert repertoárján. 1888-ban *Bease János* bicikliző elefántja és majomszínháza szolgáltatta a látnivalót, 1895-ben pedig *Miss Senedáról*, „a ragadozók királynőjéről” cikkezett napokig a sajtó, miután egyik fellépésén idomított oroszlanja súlyosan megsebesítette a vállán.

A 19. századi népszórakoztatás legvitatottabb műfaja az angolszász világban freak-show-ként ismert produkció, ami lényegében a valamilyen testi fogyatékosággal rendelkező emberek mutogatását jelenti. Legismertebb hazai képviselője az évekig a Vurstliban szereplő *Madárfejű Lajcsika* volt. Az Állatkertben ilyen mutatványt 1888-ban láthatott a közönség. *Miss Kraót*, a borneói „majomlányt” vagy ahogy mivelénk ismerik, „a szakállas nőt” impresszáriója egy különleges, fán élő, primitív

Ős-Budavár bejárata

forrás: Szántó András gyűjteménye